

УДК 811.111:801.631.5:81'38
DOI 10.32999/ksu2663-3426/2019-1-4

МЕТОДИКА ЕКСПЛІКАЦІЇ ІМПЛІКАТИВ, ВТІЛЕНИХ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ

Гриняк Ольга Олександрівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри практики іноземних мов
Херсонський державний університет
olga.grinyak08@gmail.com
orcid.org/0000-0002-2933-0519

У статті значна увага приділяється розмежуванню різних видів інформації, зумовлених тривимірною семантичною структурою тексту: змістово-фактуальною, змістово-концептуальною та підтекстовою, або імпліцитною.

Метою є розроблення на основі положень когнітивної лінгвістики та її відгалуження – когнітивної поетики – комплексної методики інференційного аналізу імплікатів.

Спрямованість когнітивної поетики не лише на розкриття креативних механізмів художньої творчості, а й на установлення взаємодії раціонального й емоціонального аспектів породження смислів, ролі художньої уяви і наукової рефлексії та виявлення й пояснення свідомих і несвідомих когнітивних операцій осмислення тексту в процесі його прочитання та занурення в різні контексти зумовлює велику цікавість до виявлення прихованих компонентів смислу – імплікатів, що формують імплікативний простір як окремого поетичного тексту, так і американської поезії ХХ століття загалом.

На основі теоретичних положень когнітивної поетики розроблено методику інференційного аналізу імплікатів, що включає комплекс послідовних лінгвокогнітивних та психолінгвістичних операцій з опрацювання інформації, яка міститься на різних текстових рівнях.

Парадоксальна невідповідність між основною функцією мови виразити думки та маскувати їх не є випадковою. Однозначна відповідність між висловленням, його змістом і смислом призвела б до різкого збільшення одиниць мовного коду й ускладнила використання і вивчення мови. Більшість слів у процесі функціонування в художньому тексті можуть мати прихований смисл. У сучасній лінгвістиці дослідження імпліцитності здійснюється з позицій різних підходів.

У результаті проведеного дослідження і впровадження розробленої методики визначено лінгвокогнітивні механізми формування імплікатів у поетичному тексті, виявлено низку когнітивних операцій, що забезпечують вилучення імплікатів, установлено, що поетичний текст характеризується різними площинами мовного вираження думки про світ: експліцитною, імпліцитною. Дослідження визначається внеском у подальший розвиток когнітивістики в плані поглиблення теорії образності в її концептуальному і передконцептуальному вимірах. Розмежування передкатегоріальних і категоріальних лінгвокогнітивних процесів, операцій і процедур формування імплікатів та окреслення конфігурації й наповнення імплікативного простору має теоретичну цінність як інструмент аналізу жанрової специфіки поетичних творів і лінгвістичної інтерпретації художніх текстів. Удосконалення методики інференційного аналізу як комплексу лінгвокогнітивних операцій виявлення імплікатів на різних рівнях тексту сприяє поглибленому опрацюванню теорії імпліцитності.

У висновках зазначаємо, що вилучення імпліцитних смислів передбачає когнітивне оброблення тексту з урахуванням його передконцептуальної, концептуальної та вербальної іпостасей. У статті вперше дається карта імплікативного простору американської поезії модерну і постмодерну.

Ключові слова: інференція, концепт, імплікат, індикатор імплікату, імплікативний простір.

THE METHODOLOGY OF EXPLICATION OF IMPLICATES IN AMERICAN POETIC TEXTS OF THE XX CENTURY

Grinyak Olga Oleksandrovna,
Candidate of Philological Sciences
Associate Professor at the Department of Foreign Languages Practice
Kherson State University
olga.grinyak08@gmail.com
orcid.org/0000-0002-2933-0519

This paper focuses on the problem of disintegration of different types of information created by multilevel semantic structure of the text: context factual, context conceptual and implicational.

The purpose of the paper is to develop basing on the main principles of cognitive linguistics and its branch cognitive poetics the complex methodology of inferential analysis of implicates. The diversity of theoretical interpretations of the

nature of implicitness caused by the multiplicity of its semantic-cognitive creation is due to the constant attention of scientists to the problem, the study of which in each new scientific paradigm highlights new facets and prospects of study. To explicate hidden senses the first task is to define the concepts: implicitly, implicative space, implicate, implicate indicator; the second step is to detect symbol words that influence the realization of implicates in poetic texts, the third is by means of the inferential method of analysis to explicate the underlying information.

The methods forming inferential analysis enable to single out hidden senses on all textual levels. The role and place of the components of implicit senses are defined according to the quality and quantity of their indicators. Archetypal symbols, allegorical images, symbols, parables, titles, stylistically marked or salient units of the text, its specific syntactic constructions are considered as indicators of implicates. It is proved that the dominant means in the formation of implicates on the pre-textual level are analogical and contrastive types of mapping, on the intra-textual – constructive and substitutive, on the extra-textual level – the narrative type of mapping.

Results of the investigation and the inferential analysis approbation deal with the linguistic and cognitive mechanisms of formation of implicates in poetic texts, show the chain of cognitive operations that provide explication of implicates. It is viewed that poetic text possesses two sides of verbal expression of author's attitude to the world around: explicit and implicit.

The integrative model of the implicative space grounds on the mechanisms employed in the formation of its components on different levels of a poetic text. This model helps to define linguistic and cognitive aspects of construing the reality in the American texts of the XX century.

Key words: inferential analyses, concept, implicate, indicator of implicate, sense, implicative space.

1. Вступ

Спираючись на ключові ознаки й основні параметри простору, розмежування понять «значення», «зміст» і «смысл», виявляємо імплікативний простір. **Імплікативний простір** розуміємо як систему **імплікатів**, основних складників простору, парадигматично пов'язаних і упорядкованих між собою в єдине смислове ціле.

Імплікат – це компонент смислу, прихований у художньому (поетичний, прозовий) тексті й актуалізований за допомогою індикаторів. Декодування імплікату відбувається шляхом інференції. У когнітивній лінгвістиці поняттю **інференція** відповідає, за визначенням О. Кубрякової, когнітивна операція, що дозволяє людині вийти за межі буквального значення одиниць і побачити прихований за мовною формою смисл (Кубрякова, 1997: 29). Дослідження тексту або дискурсу не є неможливим без звернення до процесів інференції, вивідного знання. Текст насамперед сигналізує не лише про те, що в ньому буквально наявне, але й про те, що підлягає семантичному висновку – висновку за інференційним типом. Текст існує як джерело пробудження в нашій свідомості численних асоціацій і когнітивних структур, саме тому з нього можна вивести, здобути, дістати смисл (Кубрякова, 2001: 79–81).

Індикатори імплікатів – це стилістично марковані одиниці поетичного тексту. Термін «індикатор», що походить від лат. *indicare* – «вказувати, визначати, відображати» (Латинсько-руський словарь, 1986: 392), широко застосовується лінгвістами. Цей термін слугує для позначення вербальних і невербальних засобів, які є проявами окремих лінгвальних явищ (Sager, 1981: 353). Як

вказує Л. Безугла, індикатори імплікативного смислу – це вербальні і невербальні засоби, що вказують на наявність у тексті імплікативного смислу (Безугла, 2007: 120).

У контексті нашого дослідження з урахуванням даних різних лінгвістичних підходів пропонується інтегрований підхід до вивчення механізмів формування імплікатів як складників імплікативного простору поетичних текстів, в основу якого покладено методику **інференції**.

Термін «інференція» використовується в логіці для позначення глибини логічних висновків (Демьянков, 2006), у галузі гарантування інформаційної безпеки як засіб отримання конфіденційної інформації з відомостей менш конфіденційних шляхом умовиводу аналітика.

2. Інференція в когнітивній лінгвістиці

Поняттю інференції в когнітивній лінгвістиці відповідає, за визначенням М. Макарова, широкий клас когнітивних операцій, під час яких і слухачам, й інтерпретаторам дискурсу, позбавленим безпосереднього доступу до процесів породження мовлення в голові або «душі» мовця, доводиться «додумувати за нього» (Макаров, 2003: 123). У контексті нашого дослідження **інференція** розглядається як комплекс лінгвокогнітивних операцій поетапного виявлення імплікатів на різних рівнях поетичного тексту.

Першим етапом є ідентифікація індикатора імплікату, а саме сприйняття вербального сигналу, який уповільнює когнітивний процес оброблення інформації.

Другий етап передбачає розкриття механізмів формування індикаторів, а саме опис лінгвокогнітивних операцій (конкретизація, спеціалізація, модифікація) і процедур (уза-

гальнення, заміщення розширення, ідентифікація, компресія, інтертекстуалізація) утворення «висунених» (*fore grounded*) вербальних засобів, які вказують на наявність у тексті імплікатів.

Третій етап спрямований на з'ясування лінгвокогнітивних операцій і процедур, які сприяють екстеріоризації (від фр. *exteriorisation* – «виявлення, прояв», від лат. *exterior* – «зовнішній») (Дворецкий, 1986: 311) та експлікації (від лат. *explicatio* – «пояснення, розгортання») (Дворецкий, 1986: 305) смислів.

Механізми утворення індикаторів імплікатів, вербально виражених у поетичному тексті, досліджуємо за допомогою різних лінгвокогнітивних операцій **мапування** залежно від того, на якому рівні тексту трапляється індикатор. У сучасній лінгвістиці поняття «мапування» є центральним у поясненні формування будь-якої структури представлення знань. Ним визначають загальний процес осмислення людиною одних об'єктів чи явищ крізь призму інших (Grice, 1991; Collins, 1989; Lakoff, 1999).

Різні види мапувань розглядаються як лінгвокогнітивні операції, здійснення яких пов'язане з видами поетичного мислення та лінгвістичною компетенцією. Для розкриття дії таких операцій виокремлюється **аналогове** мапування, в основі якого лежить аналогове поетичне мислення, **субститутивне**, яке базується на асоціативному поетичному мисленні, **контрастивне**, зумовлене парадоксальним поетичним мисленням, **нарративне**, підґрунтям якого є параболічне й есеїстичне поетичне мислення (Белехова, 2004: 169).

Поділяючи погляди когнітивістів на природу значення як втіленого розуміння, ми дотримуємося традиції радянської лінгвістики в тому, що значення зафіксовані в самих словах (Белехова, 2018: 185), завдяки укоріненості в поняттєвій системі людини лінгвістичних знань про певні граматичні (фонологічні, морфологічні, лексичні та синтаксичні) властивості мовних одиниць (Langacker, 1990: 112–113).

Такий підхід до тлумачення поняття «значення мовної одиниці» дає можливість виділити **мовне**, або **конструктивно-творче** мапування як лінгвокогнітивну операцію проектування потенційних синтагматичних і парадигматичних властивостей мовних сутностей на семантико-синтаксичну структуру номінативних одиниць (Белехова, 2004: 186).

Для виявлення механізмів формування індикаторів імплікатів на **дотекстовому** рівні

користуємося здебільшого аналоговим, субститутивним, контрастивним мапуванням, на **текстовому** – конструктивно-творчим, на **позатекстовому** – нарративним.

3. Різні рівні експлікації імплікатів

Проведення лінгвокогнітивного аналізу індикаторів імплікатів дозволяє перейти до наступного етапу – екстеріоризації й експлікації імплікатів:

– на **дотекстовому** рівні механізм виокремлення імплікатів, ґрунтується на концептуальній імплікації – передзнанні, яке дано людині від початку (Белехова, 2004:237). Цей механізм можна представити у вигляді такого ланцюга: індикатор, що містить концепт/архетип – концептуальна імплікація – імплікат. Наприклад, архетипне уявлення про море як джерело нескінченного буття слугує дотекстовою основою поетичного тексту К. Сендберга “**Sea-Wash**” («Морська хвиля»):

The sea-wash never ends.

The sea-wash repeats, repeats.

Only old songs? Is that all the sea knows?

Only the old strong songs?

Is that all?

The sea-wash repeats, repeats (Sandburg, 1970: 204).

Хвиля морська нескінченна.

Хвиля шумить і шумить.

Чи пісню стару? Єдину, що вивчило море?

Єдину сувору пісню стару?

Невже ж це і все?

Хвиля шумить і шумить.

Як і в імплікативному просторі поетичного тексту Р. Фроста “Neither Out Far Nor in Deep”, так і в імплікативному просторі вірша К. Сендберга імплікату **вічність** належить центральна позиція. Його індикатором слугує неологізм “**sea-wash**”, в основі якого лежить архетип МОРЕ: “*The sea-wash never ends. The sea-wash repeats, repeats* <...>. *The sea-wash repeats, repeats*”. Його концептуальні імплікації – *енергія, стихія, безмежність, відродження, рух* (American poetry, 1983: 234), утілені також вербально в чотириразово повторюваній номінативній одиниці “*repeats*” та словосполученні “*neverends*”, – дозволяють розкрити вищенаведений імплікат;

– на **текстовому** рівні виявляємо імплікат у результаті співвіднесення значень (денотативне, сигніфікативне, конотативне) номінативної одиниці (одиниць), що є складовою частиною індикатора, з контекстом. Наприклад, у поетичному тексті Дж. Ешбері індикатором імплікату слугують компоненти словесного поетичного образу: “*But grave by*

grave we civilized the ground” (American poetry, 1983: 80) (*І за могилою могила земля більш цивілізованою ставала*). Повтор та поєднання номінативної одиниці *grave* з номінативною одиницею *civilized* приводить до переосмислення її денотативного значення – *могила* та сигніфікативного – *смерть*, що уможливило виявлення імплікату – *віддане життя, сили, праця на благо суспільства*. В іншому контексті смисл номінативної одиниці *grave* не виокремлюється: *Flowers grow over his grave a nod in the wind, / And over the graves of the thous and, too* (American poetry, 1983: 76);

– на **позатекстовому** рівні імплікат вилучаємо за допомогою процедури інтертекстуалізації, яка передбачає залучення різного роду знань (енциклопедичні та лінгвістичні) та використання інтертекстуальних зв’язків між індикаторами, які містяться в інших поетичних текстах. Наприклад, інтертекстуальний імплікат *надія* входить до імплікативного простору поетичного тексту Р. Фроста “**Acquainted with the Night**” та Г. Лонгфелло “**The Day is Done**”: *I have walked out in rain – and back in rain / I have out walked the furthest city light. / I have looked down the saddest city lane* (*Я вийшов у дощ, у дощ і повернувся, / пройшовши крізь міські вогні, / побачив смуток за межею*) – *I see the lights of the village / Glean through the rain and the mist, / And a feeling of sadness comes o’er me* (*Побачив я вогні містечка, / які мигтіли крізь туман і дощ / і смуток охопив мене*) (American poetry, 1983: 102). Окрім самого імплікату, інтертекстуальними є також індикатори. Номінативні одиниці *rain, light* у контекстах обох віршів мають однаковий смисл – *очищення від неприємних думок, вражень, переживань і сподівання*.

4. Висновки

1. Дослідження проблеми виникнення прихованих смислів почалося із часів розвитку філософії в Древній Греції. На сучасному етапі, з розвитком когнітивної лінгвістики, яка базується на інтеграції знань із психології, філософії, культурології, антропології і лінгвістики, почався пошук нових шляхів до розкриття специфіки використання і функціонування мовних одиниць із неявно вираженим смислом, механізмів кореляції імплікаційно-експлікаційних зв’язків у семантиці художнього тексту, засобів вербалізації смислу, чинників, які приводять до активації прихованого потенціалу смислу.

2. Імплікативний простір є системою імплікатів, парадигматично пов’язаних та упо-

рядкованих між собою в єдине змістове ціле в межах семантики тексту. Різниця між імплікатами визначається їхньою позицією в просторі. Центральна позиція відведена імплікатам, які в тексті (текстах) представлені (виражені) більшою кількістю індикаторів, периферійна – меншою кількістю.

3. Індикатори імплікатів є носіями смислу в художньому тексті. Під час прочитання тексту вони затримують на собі увагу завдяки стилістичному прийому висунення, яке досягається: розміщенням мовленнєвої форми в сильній позиції тексту (початок або кінець); відхиленням від звичайного слововживання; через повтор тієї самої мовленнєвої форми.

4. Індикатори імплікатів пронизують усі текстові рівні. Дотекстовий рівень поетичних текстів становлять архетипи та концепти, що лежать у підґрунті словесних поетичних образів, актуалізовані компоненти яких залежно від контексту є індикаторами імплікатів. На текстовому рівні індикаторами виступають фонетичні, морфологічні, лексичні та синтаксичні стилістичні засоби, а також слова-символи та заголовки. Позатекстовий рівень поетичних текстів включає в себе фонові знання (історичні, біографічні) та інтертекст, які уможливають екстеріорізацію та експлікацію прихованих смислів.

5. Поняття імплікативного простору нерозривно пов’язане з такими поняттями, як «імплікативність» – лінгвокогнітивний процес актуалізації в поетичному тексті прихованих авторських ідей, які декодуються читачем у результаті переосмислення фактів дійсності на основі накопичених знань і досвіду; імпліцитність – властивість поетичного тексту містити прихований смисл; імплікація – лінгвокогнітивний процес сприйняття смислу читачем (дослідником).

6. Поняття імпліцитності близьке, але не тотожне поняттю «підтекст». Підтекст – це невиражений словами зміст висловлення. Імпліцитність охоплює безліч підтекстних значень. Поняття імпліцитності та підтексту співвідносяться як рід і вид.

7. Методика інференції – це комплекс лінгвокогнітивних операцій поетапного виявлення імплікатів на різних рівнях тексту. Першим етапом є ідентифікація індикатора імплікату, а саме сприйняття вербального сигналу, який уповільнює когнітивний процес оброблення інформації. Другим – розкриття лінгвокогнітивних механізмів творення поетичної форми, яка, крім експліцитного, містить імплі-

ліцитний смисл. Третій етап спрямований на з'ясування лінгвокогнітивних операцій і процедур, які сприяють екстеріоризації й експлікації прихованих смислів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безугла Л. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. 331 с.
2. Белехова Л. Словесний поетичний образ в американській поезії: лінгвокогнітивний погляд : монографія. Херсон : Айлант, 2004. 376 с.
3. Белехова Л. Різномасштабне дослідження поетичного мовлення. Херсон : Айлант, 2018. 183 с.
4. Демьянков В. Когнитивные аспекты лексикографии. URL: www.infolex.ru/cs15.html (дата обращения: 12.01.2016).
5. Кубрякова Е. О тексте и критериях его определения. Москва : Языки славянской культуры, 2001. 187 с.
6. Макаров М. Основы теории дискурса. Москва : ИТДК «Гнозис», 2003. 280 с.
7. Collins A., Burstein M. Framework for a theory of comparison and mapping. New York : Cambridge University Press, 1989. 566 p.
8. Grice H. Further Notes on Logic and Conversation. Studies in the Way of Words. London : Harvard Univ. Press, 1991. 234 p.
9. Lakoff G. Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought. New York : Basic Books, 1999. 624 p.
10. Langacker R. Concept, Image and Symbol, the Cognitive Basis of Grammar. Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 1990. 546 p.
11. Sager S. Sprache und Beziehung. Linguistische Untersuchungen zum Zusammenhang von sprachlicher Kommunikation und zwischenmenschlicher Beziehung. Tübingen : Niemeyer, 1981. 488 s.
12. Краткий словарь когнитивных терминов / под ред. Е. Кубряковой. Москва : Филологический факультет МГУ имени М.В. Ломоносова, 1997. 245 с.
13. Латинско-русский словарь / под ред. И. Дворецкого. Москва : Русский язык, 1986. 845 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

14. American poetry in Russian translations / ed. S. Djambinov. Moscow : Raduga, 1983. 667 p.
15. Sandburg C. The Complete Poems. San-Diego, New York ; London : Harcourt Brace Jovanovich Publishers, 1970. 797 p.

REFERENCES:

1. Bezugla, L. (2007). Verbalizatsia implicitnih smisliv u nimetskomovnomu dialogichnomu diskursi [Verbalization of implicit senses in German dialogue discourse]. Kharkov: KNU im. Karazina. V.N. [in Ukrainian].
2. Belechova, L. (2004). Slovesnii poetichii obraz v amerikanskoj poezii: lingvokognitivnii pohliad [Verbal poetic image space of American poetry: cognitive linguistics aspect]. Kherson: Ailant [in Ukrainian].
3. Belechova, L. (2018). Risnoaspektne doslidzhenia poetichnoho movlenia [Multiaspect research of poetic speech]. Kherson: Ailant [in Ukrainian].
4. Demiankov, V. Kognitivnie aspekti leksikografii [Cognitive aspects of lexicography]. Retrieved from: <http://www.infolex.ru/cs15.html>.
5. Kubryakova, E. (2001). O texte i kriteriiah eho opredeleniia [About a text and category of its definition]. Moscow: Yaziki slovianskoi kulturi [in Russian].
6. Makarov, M. (2003). Osnovi teorii discursa [Basis of the theory of discourse]. Moscow: ITDK Gnosis [in Russian].
7. Collins, A., Burstein, M. (1989). Framework for a theory of comparison and mapping. New York: Cambridge University Press, 1989 [in English].
8. Grice, H. (1991). Further Notes on Logic and Conversation. Studies in the Way of Words. London : Harvard Univ. Press [in English].
9. Lakoff, G. (1999). Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought. New York : Basic Books [in English].
10. Langacker, R. (1990). Concept, Image and Symbol, the Cognitive Basis of Grammar. Berlin ; New York : Mouton de Gruyter [in English].
11. Sager, S. (1981). Sprache und Beziehung. Linguistische Untersuchungen zum Zusammenhang von sprachlicher Kommunikation und zwischenmenschlicher Beziehung [Language and relationship. Linguistic studies on the relationship between linguistic communication and interpersonal relationships]. Tübingen: Niemeyer [in German].
12. Kubryakova, E. (ed.) (1997). Kratkii slovar kognitivnikh terminov [Glossary of cognitive terms]. Moscow: Phil. Faculty MGU [in Russian].
13. Dvoretiskii, I. (ed.) (1986). Latinsko-ruskii slovar [Latin-Russian dictionary]. Moscow: Russian language [in Russian].
14. Djambinov, S. (ed.) (1983). American poetry in Russian translations. Moscow: Raduga [in English].
15. Sandburg, C. (1970). The Complete Poems. San-Diego, New York ; London : Harcourt Brace Jovanovich Publishers [in English].